

Respect pentru oameni și cărți

FILOCALIA

SAU

CULEGERE DIN SCRERILE
SFINȚILOR PĂRINȚI, CARE ARATĂ
CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRSI

VIII

CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

CALIST PATRIARHUL

CALIST ANGELICUDE

CALIST CATAFYGIOTUL ȘI ALTII

precum și un studiu al traducătorului
despre istoria isihasmului în ortodoxia română,
cu cîteva texte filocalice ale unor călugări români

Traducere din grecește, introduceri și note de
pr. prof. dr. DUMITRU STĂNILOAE
Membru al Academiei Române

HUMANITAS
BUCURESTI

sînt și cele bătrîne sau și cele ce au avut însotire și au lăsat pe fiii lor și pe soții lor și au urmat Sfintei Evanghelii, că și ele vor fi fecioare și miresc ale lui Hristos, numai de vor împlini cu lucrul ceea ce au făgăduit la primirea cînstitului și îngerescului chip. Fie ca darul Lui prefañalt să le umbrească și să le păzească de toată răutatea celui ce se numește răutatea cea veche.

Respect pentru oameni și cărturi

CUPRINS

ÎNTRAREA ÎN ORAȘUL ROMÂN	DIN ISTORIA IZBIRII SĂMÂNTĂRILOR
.....	
CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL	.....
<i>Introducere</i>	7
Metoda sau Cele 100 de capete	17
CALIST PATRIARHUL	.....
Capete despre rugăciune	191
Capete care au lipsit	195
CALIST ANGELICUDE	.....
Viața și scrisorile lui Calist Angelicude	311
Meșteșugul liniștirii	313
Despre rugăciune și luare-aminte	321
CALIST CATAFYGIOTUL	.....
<i>Autorul și conținutul scrisorii</i>	327
Despre unirea dumnezeiască și viață contemplativă	331
SFÎNTUL SIMEON NOUL TEOLOG	.....
Metoda sfintei rugăciuni și atenții	435
TEOFAN	.....
Din <i>Viața cuviosului Părintelui nostru Maxim Cavșocalivitul</i>	447

NICODIM AGHORITUL

Din Viața Sfântului Grigorie al Salonicului	453
---	-----

DIN ISTORIA ISIHASMULUI ÎN ORTODOXIA ROMÂNĂ

Respect pentru sămânți și cărți

Isihăștii sau sihaștrii și rugăciunea lui Iisus	461
în tradiția ortodoxiei românești (DUMITRU STĂNILOAE)	461
Cuvînt înainte sau călăuză	487
Din sfaturile starețului Gheorghe de la Cernica	500
Tipicul sfintei rugăciuni cea cu mintea, precum	
de la părintele Iosif s-a primit	503
Rînduiala cea bună a vieții de sine	506
Alăută duhovnicească și trîmbită cerească	512
Cuvinte adunate din sfintele scrieri	516

CARTI DE TARI ROMÂNE

IQI	Qile este deosebită în legătură cu
QII	Qile este deosebită în legătură cu

CARTI ANGLOAMERICANE

AN	Analiza securității în Cărți Angloamericane
BN	Analiza securității în Cărți Angloamericane
BR	Analiza securității în Cărți Angloamericane

CARTI CATALOGICUTE

AN	Analiza securității în Cărți Angloamericane
BN	Analiza securității în Cărți Angloamericane

SFÂNTUL SIMION NOU TEODORESC

MF	Mitropolitul Simion Teodosie
----------	------------------------------

TEOHAN

MF	Mitropolitul Simion Teodosie
----------	------------------------------

o analiză admirabilă a simțirii înțelegătoare și a stării produse de ea (cap. 41). Capitolul 43 ne dă o cuceritoare descriere a dragostei de Dumnezeu, care e sufletul rugăciunii neîncetate. În capitolele 47–48 avem interesante observații cu privire la deschiderea inimii și la unirea între minte și inimă. În capitolul 52 avem o remarcabilă argumentare filozofică a credinței ca experiență a lui Dumnezeu. Expresia „chip enipostatic“ e o paralelă la „luminarea enipostatică“ din *Cele 100 de capete* (cap. 60). Desigur, ea se află și la Sfântul Grigorie Palama. Dar în cele două scrieri de față ea capătă o aplicare practică. Capitolul 57, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre toate virtuțile legate de ea, se resimte de influența Sfântului Simeon Noul Teolog. Capitolele 65–73 cuprind frumoase reflecții despre minunea unirii lui Dumnezeu cu sufletul.

A CELOR DINTRE MONAHI CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

METODĂ ȘI REGULĂ FOARTE AMĂNUНȚITĂ,
CARE ARE MĂRTURIILE SFINȚILOR ȘI POATE FI ÎNTREBUINȚATĂ,
CU AJUTORUL LUI DUMNEZEU, DE CĂTRE CEI CE-ȘI ALEG
SĂ VIEȚUIASCĂ ÎN LINIȘTE ȘI ÎN SINGURĂTATE SAU DESPRE PURTAREA,
PETRECEREA ȘI VIEȚUIREA LOR ȘI DESPRE TOATE BUNĂȚĂȚILE
CE LE PRICINUIEȘTE LINIȘTIREA
CELOR CE SE STRĂDUIESC CU EA, CU DREAPTA JUDECATĂ

1. Cuvîntul de față se împarte în 100 de capete, iar introducerea e socotită ca primul capitol și se ocupă cu harul și harul mai presus de fire, sălășluit prin Duhul Sfînt în cei credincioși.¹⁴⁾

Ar fi trebuit ca noi, cei ce, potrivit cuvintelor dumnezeiești, săntem învățați de Dumnezeu (1 Tes. 4, 9) și purtăm înscrisă în inimă, în chip negrăit, Legea cea Nouă (2 Cor. 3, 2–3), mai luminoasă ca un sfeșnic, și săntem cîrmuiți de Duhul cel bun și atotdrept ca niște fii și moștenitori ai lui Dumnezeu, și împreună moștenitori cu Hristos (Rom. 8, 17) să viețuim asemenea îngerilor și să nu avem nevoie să fim învățați de cineva ca să cunoaștem pe Domnul. Dar depărtarea noastră de la bine și abaterea spre rău de la cea dintîi răsărire a răului și, împreună cu aceasta, pizma cumplitului Veliar și tirania lui neîmpăcată împotriva noastră au sădit în noi pornirea să ne depărtăm în chipul cel mai rău de poruncile mîntuitoare și îndumnezeitoare și să ne lăsăm duși spre prăpăstiile pierzătoare de suflet; iar ceea ce e și mai jalnic (este faptul că) ne-a stîrnit să cugetăm și să lucrăm chiar împotriva noastră. Drept urmare, potrivit cuvîntului dumnezeiesc, „nu este nimeni care înțelege, nu este nimeni care să caute pe Dumnezeu“ (Ps. 13, 2). Căci, îndată ce ne-am abătut de la calea cea dreaptă, ne-am făcut netrebnici (Ps. 13, 3) și, de aceea, în întregime trupuri (Facere

¹⁴⁾ De fapt cap. 1 nu se ocupă cu harul. Dar toată secțiunea întâi (cap. 1–14) se ocupă cu harul și cu modul în care poate fi menținut. În manuscrisele Bibl. Acad. Rom. scrierea aceasta se numește *Meșteșug și îndreptar*.

6, 3). Iar lipsindu-ne de harul luminător și dumnezeiesc, avem nevoie să ne îndemnăm și să ne ajutăm unii pe alții spre cele bune.¹⁵

2. Cuvîntul de față s-a scris datorită întrebării unui frate oarecare, potrivit tîntei urmărite de el, dar și pentru împlinirea unei porunci a Părintilor.

Fiindcă în dorința ta de a cerceta după cuvîntul Domnului (Ioan 5, 39) dumnezieștile și de viață dătătoarele Scripturi și de a fi introdus în ele fără primejdie ai cerut adeseori și de la noi, nevrednicii, un cuvînt și o regulă scrisă pentru folosul tău și poate și al altora, cum zici, am judecat acum că trebuie să împlinim, cu ajutorul lui Dumnezeu, această dorință vrednică de laudă a ta, după ce, mai înainte, n-am voit să o facem. O împlinim acum, preaiubitul nostru fiu duhovnicesc, părăsind lenea care ne însotește de dragul iubirii și al folosului tău, uimiți la culme de sîrguința ta pentru cele bune și de stăruitoarea ta osteneală. Dar înainte de acestea o facem temîndu-ne de pedeapsa cu care a amenințat Dumnezeu, în chip înfricoșător, pe cel ce a ascuns talantul (Matei 25, 25).

Pe lîngă cele spuse, o facem ca să împlinim porunca pe care ne-au lăsat-o Părinții și învățătorii noștri duhovnicești, încredințînd cele învățate de la ei altor bărbați iubitori de Dumnezeu. Deci Dumnezeu, Părintele iubirii și Dătătorul îmbelșugat al tuturor bunătăților, să ne dea nouă, celor zăbavniți și slabî la glas, cuvînt potrivit încrucișarea guriî noastre (Efes. 6, 19), El, care a insuflat adeseori și animalelor necuvîntătoare cuvînt (Num. 22, 28), spre folosul auzitorilor. Iar ție și tuturor celor ce vor citi acestea, potrivit spusei tale, să vă dea urechi să le auziți cu înțelepciune și pricepere și să viețuiți în chip drept, precum este plăcut Lui. „Căci fără de El nu putem face nimic“ din cele folositoare și mîntuitoare, precum s-a scris (Ioan 15, 5); și „de nu va zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni ziditorii“ (Ps. 126, 1). Despre acestea, atît.

¹⁵⁾ Această întrajutorare spre cele bune nu stă în contrazicere cu afirmația de mai înainte că toți ne-am făcut răi. Căci binele pe care îl săvîrșim prin această întrajutorare este mărginit. În afară de aceasta, omul, ajutînd pe altul, depășește în oarecare măsură neputința de a fi bun, pe care o trăiește cînd se înhide în singurătatea sa.

3. Cunoașterea scopului premerge oricărui lucru.
Iar scopul acestei lucrări este să arate care este temelia.

Dacă cunoașterea scopului premerge oricărui lucru, iar scopul nostru este să spunem cele ce ajută la creșterea duhovnicească, iar al tău să viețuiești cu adevărat potrivit celor spuse, trebuie ca, înainte de orice, să cercetăm spre ce plinătate a gîndirii celei după Hristos privind, să punem apoi un început folositor ca temelie, ca apoi, cu timpul, împărtășindu-ne de ajutorul cel de sus cu îmbelșugare, să tindem și spre un acoperiș potrivit zidirii clădite de Duhul.

4. Începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este să viețuim potrivit cu poruncile Mîntuitorului. Iar sfîrșitul ei este să ne întoarcem la harul desăvîrșit al Preafîntului și de viață începătorului Duh, dat nouă prin dumnezeiescul botez.

Deci începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este, pe scurt, să ne grăbim în tot chipul, cu toată puterea să viețuim după legea tuturor poruncilor îndumnezeitoare ale Mîntuitorului. Iar sfîrșitul este să ne întoarcem, prin păzirea lor, la zestrea dată nouă de sus și de la început din sfîntîta cristelnită, adică la desăvîrșita alcătuire și naștere duhovnicească a noastră din nou, prin har; sau, dacă îți place să numești acest dar astfel, la lepădarea vechiului Adam cu faptele și poftele lui și la îmbrăcarea Celui nou și duhovnicesc (Col. 3, 9–10), care este Domnul Iisus Hristos.¹⁶ Căci zice dumnezeiescul Pavel: „Copiii mei, pe care iărăși vă nasc în

¹⁶⁾ „Reîntoarcerea“ la starea noastră dinainte de păcat nu e totuși o întoarcere la o stare fixă; numai cu condiția aceasta se poate accepta ceea ce spune A.M. Ammann, că nu există o creștere obiectivă, teologică a harului (*op. cit.*, p. 25). Starea aceea este totuși starea omului nou, care e tocmai prin aceasta o stare vie, dinamică. E starea în care e întipărit Hristos, starea în care omul a luat chipul lui Hristos, și de aceea este starea lui Hristos ca om nou, care-l reface pe om în chipul lui adevărat. Dar Hristos, care s-a întipărit în cel botezat, se desfășoară în el ducîndu-l spre măsura plinătății Lui, la „măsura bărbatului desăvîrșit“. Deci, pe de o parte, harul botezului, ca sălășuirea a lui Hristos, nu-l duce pe om dincolo de Hristos, și în sensul acesta nu-l trece la alt har, dar, pe de altă parte, există o creștere a omului în

dureri, pînă cînd va lua Hristos chip în voi“ (Gal. 4, 19); și: „Cîți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați îmbrăcat“ (Gal. 3, 27).

5. Ce este harul și cum îl putem dobîndi.

Și care sunt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curățesc.

Dar ce este harul și cum îl putem dobîndi, și care sunt cele ce-l tulbură și care cele ce-l curățesc îți va arăta cel ce a strălucit cu sufletul și cu limba mai mult decît tot aurul. El zice: „Ce înseamnă: răsfrîngînd ca o oglindă slava Domnului, ne prefacem în același chip (2 Cor. 3, 18)? Aceasta se arăta mai limpede cînd lucrau darurile minunilor. Dar nici acum nu-i e greu celui ce are ochi credincioși să vadă aceasta. Căci, îndată ce ne botăm, sufletul se face mai luminos ca soarele, curățit fiind prin Duhul. Și nu numai că privim spre slava lui Dumnezeu, ci și primim o strălucire de la ea. Căci precum argintul aflat sub razele soarelui trîmite și el raze nu numai din firea sa, ci și din lumina soarelui, aşa și sufletul curățit și ajuns mai strălucitor decît tot argintul primește o rază din slava Duhului, pe lîngă slava aflătoare în el; și anume, una aşa cum se cuvine de la Domnul în Duhul“ (2 Cor. 3, 18).¹⁷ Și după puțin: „Dacă voiești, îți voi arăta

Hristos, dînd putința lui Hristos să se actualizeze tot mai mult în el. Și fără îndoială că această actualizare a harului în om nu are numai caracter subiectiv (Ammann, *op. cit.*), ci, în omul ce-și sporește deschiderea spre Hristos prin virtuți, harul se desfășoară în mod obiectiv, adică se comunică lăuntric tot mai mult, deși, pe de altă parte, este întreg în el ca realitate în mare parte virtuală pentru om de la botez. Avem aci aceeași situație ca în cazul revelației care nu mai trece dincolo de Hristos, dar din care Duhul Sfînt comunică continuu puteri și lumini noi, adică „conduce la tot adevarul“, însă numai din Hristos („din al Meu va lua“), și nu din afară de Hristos. ¹⁷⁾ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omil. VII: la Epist. a 11-a către corineni*, în P. G. 61, 449. Fără îndoială că nu se poate separa între strălucirea sufletului curățit și cea care vine de la Duhul Sfînt, dacă numai stînd sub lumina Duhului sufletul devine și el strălucitor. Iar strălucirea ce-i vine sufletului de la Duhul, care-l face și pe el să strălucescă, nu-i o grație creată, contrar cu ceea ce afirmă Ammann, că autorii scrierii „fac o deosebire între darul creat al grației și Dătătorul grației“ (*op. cit.*, p. 23). Cum ar străluci creatul în chip dumnezeiesc, primind o lumină creată? Cum s-ar mai cunoaște această lumină ce i se comunică, ca una ce îi este proprie Domnului, Duhul? Cum ar mai oglindi sufletul în acest caz slava lui Hristos, care nu e creată?

aceasta și mai limpede de la Apostoli. Gîndește-te la Pavel, ale cărui veșminte săvîrșeau minuni (Fapte 19, 12), la Petru, a cărui umbră avea atîta putere (Fapte 5, 15). Dacă aceștia n-ar fi purtat chipul Împăratului și dacă razele lor de lumină n-ar fi fost cu neputință de privit, veșminte și umbrele lor n-ar fi lucrat minuni.¹⁸ Căci chiar și numai veșminte împăratului înfricoșează pe tîlhari.

Dar voiești să vezi slava aceasta strălucind și prin trup? Privind, se zice, la fața lui Ștefan, au văzut-o ca pe o față de înger (Fapte 6, 15). Dar aceasta nu era nimic pe lîngă slava ce strălucea înăuntru. Căci ceea ce Moise avea pe față (Ieșire 34, 30), aceea purtau aceștia în suflet. Ba chiar cu mult mai mult. Căci ce avea Moise era ceva simțit, pe cînd aceasta era ceva netrupesc. Și precum culorile luminoase ca focul tîșnind din trupurile strălucitoare spre cele apropiate transmit și acelora lumina lor, aşa se întîmplă și cu cei credincioși. De aceea socotesc că cei ce pătimesc aceasta se desprind de pămînt și gîndesc la cele din ceruri. Căci e bine să susțină aici cu amar, ca nu cumva bucurîndu-ne de o atît de mare cinste să nu mai cunoaștem cele zise, pentru că am părăsit aşa de repede acele lucruri și ne-am împătimit de cele ale simțurilor. Pentru că această slavă negrăită și înfricoșătoare rămîne în noi o zi sau două, apoi o stîngem, aducînd iarna lucrurilor vietii și împiedicînd razele ei prin desimea norilor.¹⁹

Și iarăși zice în altă parte: „Trupurile celor ce au plăcut lui Dumnezeu se vor îmbrăca în atîta slavă, cîtă nu pot vedea ochii aceștia. Oarecare semne și urme neclare ale lor a binevoit Dumnezeu să dea în Vechiul și Noul Testament. Căci acolo fața lui Moise strălucea de atîta slavă, că nu putea fi privită de ochii israelitenilor (Ieșire 34, 30), iar în Noul Testament, fața lui Hristos strălucea cu mult mai mult decît aceea (Matei 17, 2).“

Ai auzit cuvintele Duhului? Ai înțeles puterea tainei? Ai cunoscut care sunt durerile nașterii desăvîrșite din sfînta cristelnită ce se săvîrșește în noi²⁰ și cît de mari sunt roadele și plinătatea și răsplătirea? Ai cunoscut

¹⁸⁾ Chipul lui Hristos nu era purtat de Apostoli și nu e purtat nici de cei ce se alipesc de El numai printr-o imitare de la distanță a Lui, ci prin prezența Lui lucrătoare în ei. E vădit că aceasta nu e o grație creată. ¹⁹⁾ Sf. Ioan Gură de Aur, *Către văduva tînără*; P. G. 48, 603. E bine să pătimim aici cele aspre, ca nu cumva bucurîndu-ne de cele cerești să nu mai fim cu grija și să cădem în cele pămîntești. ²⁰⁾ Nașterea noastră din nou se săvîrșește în același timp înăuntrul nostru, căci noi nu

cît de mult atîrnă și de noi să-l mărim și să-l micșorăm sau să-l facem arătat și să întunecăm acest har mai presus de fire, atîta cît ne este cu puțință?²¹ Iar cele care-l întunecă sînt furtuna lucrurilor vieții și întunericul ce se naște din patimi care, năpustindu-se peste noi ca o iarnă sau ca un rîu vijelios și, acoperind sufletul nostru, nu-l mai lasă nici să răsuflé sau să caute spre binele cu adevărat existent și fericit pentru care a și fost făcut, ci-l întunecă și-l îneacă odată ce e luat întreg în stăpînire de frămîntarea chinuitoare a vîrtejului și a fumului plăcerilor. Iar de cele contrare aces-tora, adică de cele ce se nasc din poruncile îndumnezeitoare, au parte cei ce nu umblă după trup, ci după Duh. „Umblați, zice, în Duh și nu veți împlini poftele trupului“ (Gal. 5, 16). Acestea sînt folositoare și mîntuitoare și conduc ca o scară spre vîrf și spre cea mai înaltă dintre trepte, adică spre iubire, care este Dumnezeu (1 Ioan 4, 8).

6. În Sfîntul botez primim harul dumnezeiesc în dar; dar, acoperindu-l pe acesta prin patimi, îl curățim iarăși prin împlinirea poruncilor.²²

Noi primim deci în sânul dumnezeiesc, adică în sfîntita cristelniță, în dar harul dumnezeiesc, cu totul desăvîrșit. Dar dacă pe urmă, prin reaua

sîntem omorîti în aşa fel încît să nu se producă în același timp în noi și să nu simțim și noi durerile acestei nașteri ce se produce în noi. Căci moartea omului vechi și nașterea celui nou în noi se săvîrșește și prin participarea voinței noastre. De aceea la botez ni se cere și nouă să ne lepădăm de Satana și să ne împreunăm cu Hristos.²¹ Deci se poate vorbi și de o sporire a harului primit la botez prin eforturile noastre, contrar cu ceea ce spune Ammann (*op. cit.*, p. 25).²² Harul botezului nu se mai pierde, ci numai se acoperă. Odată intrat în relație cu Hristos, omul nu mai ieșe total din ea. Amintirea ei nu o mai poate șterge, oricât ar vrea. Se poate spune că urma lui Dumnezeu nu se mai șterge din el, cum de altfel nu se poate șterge nici urma oricarei alte persoane cu care am intrat o dată în relație. Aceasta arată caracterul personal atît al lui Dumnezeu, cît și al omului. Omul nu e numai o substanță chimică, care se poate transforma în întregime prin noi asimilări de materii, și nici Dumnezeu nu este o astfel de esență. Teologia catolică cunoaște numai persistența unui *character indelebilis* în cel ce a căzut după botez în păcate de moarte sau în cel apostaziat. Dar ce e această pecete, dacă nu e harul însuși sau dacă nu se află într-o legătură cu harul?

Întrebuițare a celor vremelnice și prin grija de lucrurile vieții, și prin ceața patimilor, îl acoperim pe acesta cum nu se cuvine, ne este cu puțință prin pocăință și prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare să primim și să dobîndim iarăși această strălucire mai presus de fire și să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur, arătarea ei se descoperă pe măsura ostenelii fiecăruia în credință. Dar, înainte de toate, prin ajutorul și prin bunăvoieira Domnului nostru Iisus Hristos. Căci, zice Sfîntul Marcu: „Hristos fiind Dumnezeu desăvîrșit a dăruit celor botezați harul desăvîrșit al Sfîntului Duh. Căci El nu primește adaos de la noi. Dar nî se descoperă nouă și ni se arată pe măsura lucrării poruncilor, și ne dăruiește adaos la credință, «pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței, la măsura vîrstei plinătății lui Hristos» (Efes. 4, 13). Deci orice i-am aduce, odată renăscuți în El, este de la El și din El, și era ascuns în El.²³

7. Cel ce viețuiește după Dumnezeu trebuie să împlinească toate poruncile. Dar cea mai mare parte a lucrării sale trebuie să o închine celor dintii și celor mai cuprinzătoare.

Precum am spus, începutul și rădăcina a toată lucrarea aceasta este viețuirea potrivit cu poruncile mîntuitoare; iar ținta și roada ei este rein-toarcerea la harul desăvîrșit al Duhului, dăruit nouă prima dată prin botez. Acest har se află în noi – „căci lui Dumnezeu nu-i pare rău de darurile Sale“ (Rom. 11, 29) –, însă harul acesta este înecat de patimi, dar se poate descoperi prin lucrarea poruncilor. De aceea se cuvine să ne silim în tot chipul să curățim și să facem cît mai vădită arătarea Duhului în noi, prin împlinirea, după puțință, a tuturor acestor porunci. Căci „făclie picioarelor mele este Legea Ta și lumină cărărilor mele“ – zice fericitul David către

²³⁾ Sf. Marcu Ascetul, *Despre botez*; P. G. 65, 1028C; *Filoc. rom.*, vol. I, 1999, p. 296; 2005, 273. Așa se împacă persistența aceluiași Hristos în noi și dinamica vieții creștine. Harul dat la botez e Hristos întreg. În acest sens nu se mai dă omului în cursul vieții un plus de har. Dar, întrucît Hristos își descoperă în om, prin Duhul Sfînt, tot mai mult lumina și puterea Lui, are loc în el o sporire sau o creștere a luminii și puterii lui Hristos și totodată o creștere duhovnicească a omului. Adăugăm de la noi tot mai multă credință, dar nu un plus de har.